

Ekskurzija na Polhograjsko Goro (824 m)

Excursion to the Polhov Gradec Mountain (824 m a.s.l.)

Organizira / Organised by **Prof. Dr. Tone Wraber**

Izhodišče je Polhov Gradec (390 m), prijazna vas zahodno od Ljubljane. Leži v osrčju predalpskega karbonatnega in silikatnega Polhograjskega hribovja z (zdaj!) najvišjim vrhom Toščem (1021 m), slikovito in z rastlinami bogato Grmado (898 m) ter arheološko in tudi botanično slovito Polhograjsko Goro (824 m). Pod vasjo se združita Velika Božna in Mala voda v Gradaščico, ki teče po poplavam izpostavljeni dolini in se v Ljubljani izliva v Ljubljanico. V vasi sta ogleda vredni cerkev Marijinega rojstva z bogatim zlatim oltarjem in graščina, ki je bila zgrajena v 16. stoletju, vendar je bil grad, od katerega ni več sledov, že mnogo prej tudi na vzpetini Kalvarija neposredno nad vasjo. Kraj sam je bil prvič omenjen leta 1261. Še v srednjem veku so v kraju gospodovali Polhograjski gospodi, ki so izumrli okrog leta 1470. Pozneje je imel grad več lastnikov, dokler ga ni 1658 kupil Mark Anton Kunstl iz slovenske kmečke rodbine iz Pungrta pri Škofji Loki. Leta 1684 je od cesarja dobil dedni baronski naslov pl. Polhograjskih, družina pa je pridobila pravico uporabe grba izumrlih Polhograjskih gospodov. Obnovil je današnjo graščino in postavil Neptunov vodnjak in Angleški stolp. Njegova hči je bila podpornica ljubljanskih uršulink. Marku Antonu I. sta sledila še Mark Anton II. in III. Hči Marka Antona III. Antonija (1791–1869) se je 1808 poročila z grofom Rihardom Ursinijem Blagajem (1786–1858) z Boštanja pri Grosupljem, ki se je prebivalcem zaradi podpore vaškemu poljedelstvu in obrti očitno zelo priljubil, saj so ga po odpravi tlačanstva izvolili za prvega župana. Bil je kranjski rodoljub, ki je kot župan uradoval slovensko in v kraju poskrbel za osnovno šolo. 20. junija 2008 je Občina Dobrova-Polhov Gradec poleg graščine odkrila njegov doprsni kip. 1875 je graščino kupila Luiza Urbančič roj. Altmann (1841–1937), zadnja lastnica pa je bila njena nečakinja Ana Delago roj. Urbančič (1871–1958), ki so jo 18. decembra 1945 izgnali v Avstrijo. Zdaj so v njem poročna dvorana, krajevna muzejska zbirka in od 11. 6. 2008 tudi Muzej pošte in telekomunikacij.

Nedaleč od gradu je takoj nad Čebelarskim domom obelisk, ki je bil odkrit 7. 9. 1838, dal pa ga je postaviti grof Rihard Ursini Blagaj. Obelisk, zadnjič obnovljen v letih 1988 in 2008, z latinskim napisom spominja na obisk saškega kralja Friderika Avgusta II., ki je 14. maja 1838 prišel v Polhov Gradec, da bi si ogledal leto pred tem odkriti in v letu obiska opisani Blagayev volčín (*Daphne blagayana*). Grof Blagaj je namreč zbiral slovenska ljudska rastlinska imena in jih sporočal tedanjemu kustosu Kranjskega deželnega muzeja v Ljubljani Henriku Freyerju (1802–1866). V maju 1837 mu je domačin s Polhograjske Gore prinesel rastlino in jo imenoval »rumene jožefice«. Ker je Blagaj ni poznal, jo je poslal Freyerju, ta pa jo je spoznal za botanični vedi še neznano in jo krstil z znanstvenim imenom *Daphne blagayana*. Ta volčín je bil sicer prvič najden že 1780 na Sedmograškem v današnji Romuniji, vendar napačno določen kot alpski volčín (*Daphne alpina*). Zmoto so sicer 1866 spoznali in rastlino imenovali *Daphne lerchenfeldiana*, a ima ime *D. blagayana* iz leta 1838 seveda prvenstvo. Klasično nahajališče tega volčina je torej Polhograjska Gora. Današnja vednost o razširjenosti te lepe rastline pravi, da je razširjena v Romuniji, predvsem pa na Balkanskem polotoku (Bolgarija, Grčija, Albanija, Črna Gora, Kosovo, Srbija, Bosna in Hercegovina,

Hrvaška), odmaknjeno od glavnega areala, skupaj z nahajališči na hrvaški strani Gorjancev, pa še v Sloveniji in – najbolj severovzhodno, odkrita šele 1989 - v Furlaniji-Juljski Benečiji. Z Blagayevim volčinom in planiko se leta 1898 začenja tudi z uredbo predpisano individualno varstvo rastlin v Sloveniji, vendar ne smemo pozabiti, da je potrebo po njegovem varstvu prvi izrekel že 1838 saški kralj Friderik Avgust II.

Polhograjska Gora je znana kot pomembno arheološko nahajališče. V starejši (hallstattski) železni dobi je bila prvič naseljena, gradišče, morda le začasno zatočišče v nevarnosti, je bilo na višini sedla, na katerem stoji Logarjeva kmetija. Domnevajo, da je prenehalo nekako pred 2400 leti. Do ponovne, po izkopaninah sodeč pomembnejše naselitve je prišlo v poznoantičnem obdobju, pred okrog 1600 leti, ko so ljudje zaradi negotovih razmer (pritiskov tujih ljudstev v propadajoči rimski državi) ponovno iskali varnejše teže dostopne višinske kraje. Naselbina na Gori je tedaj dobila obrambno obzidje. O tistih časih pričajo najdbe stavbnih temeljev, kovinskega posodja, novcev iz poznorimskega obdobja in celo zakladna najdba, verjetno iz 6. stoletja, že iz časa prihoda prednikov današnjih Slovencev. V 16. stoletju ali tudi že prej je bila prav na vrhu Gore zgrajena cerkvica, posvečena patronu sv. Lovrencu. V času turške nevarnosti so jo utrdili in je bila neke vrste tabor, stalno pa se je v njeni bližini, na sedlu, naselil tudi človek in tam ustvaril kmetijo. Ta je bila leta 1969 opuščena, še vedno pa se njeni lastniki vračajo in za konec tedna postrežejo kar številnim izletnikom. Zgradili so si tudi cestni dostop za terenska vozila. Z nekaj domišljije lahko pomislimo, da se človek zaradi vsakodnevnih težav in naporov spet vse bolj umika na ta odmaknjeni kraj, ki mu nudi duševno in telesno sprostitev. Z vrha je ponuja širen razgled na Juljske Alpe s Triglavom (2864 m), Karavanke, Kamniške Alpe, Polhograjsko in Škofjeloško hribovje, Zasavje s Kumom, Ljubljansko barje, visoke notranjske planote vse do Snežnika (1796m) in Trnovskega gozda.

Spodbujen z obiskom saškega kralja je Freyer, najbrž prav zanj, 1838/1839 naredil tudi spisek rastlin, ohranjen v Arhivu Slovenije, ki rastejo na Polhograjski Gori, zgrajeni iz kasijanskega dolomita. Ta obsega 356 vrst praprotnic in semen in do danes še ni bil pregledan ali dopolnjen. Na Gori srečujemo različne, predvsem gozdne in traviščne združbe. Od gozdnih velja omeniti rdeče borovje s trirobo košeničico (*Genisto januensis-Pinetum sylvestris*) na najbolj strmih, večkrat erodiranih dolomitnih pobočjih, v kateri se takoj nad spomenikom poleg rdečega kot sajena vrsta pojavlja tudi črni bor. Na položnejšem svetu uspeva submontansko bukovje s tevjem (*Hacquetio-Fagetum*), na bolj strmih in osojnih ter v nekaj višji legi bukovje s črnim gabrom (*Ostryo-Fagetum*). Na osončenih krajih je termofilna združba malega jesena in črnega gabra (*Fraxino orni-Ostryetum*), v vlažnih žlebovih osojnih leg pa združba gorskega javora in gorskega bresta (*Aceri-Ulmetum*). Glavne drevesne vrste na Gori so bukev, črni gaber, mali jesen, mokovec, gorski javor, gorski brest in rdeči bor. Seveda ne manjka smreka, a ta je, tako kot črni bor, gotovo drugotna. Črni bor so sadili, zlasti v sosednjem Mačkovem grabnu, po veliki povodnji leta 1926.

Travišča zavzemajo manjšo površino. Na sedlu okrog nekdanje mežnarije pri Logarju so manjše površine gojenih travnikov (*Arrhenathetum*), medtem ko se strme košenice združbe nizkega šaša in Hladnikovega grintavca (*Carici humilis-Scabiosetum hladnikiana*) zaradi prenehanja košnje vso bolj zaraščajo, s tem pa izginja tudi njihova vrstno relativno bogata flora. Tako je vse manj dišečega volčina (*Daphne cneorum*), iz rodu, ki je na Polhograjski Gori zastopan še s 3 vrstami (*Daphne alpina*, *D. blagayana* in *D. mezereum*)

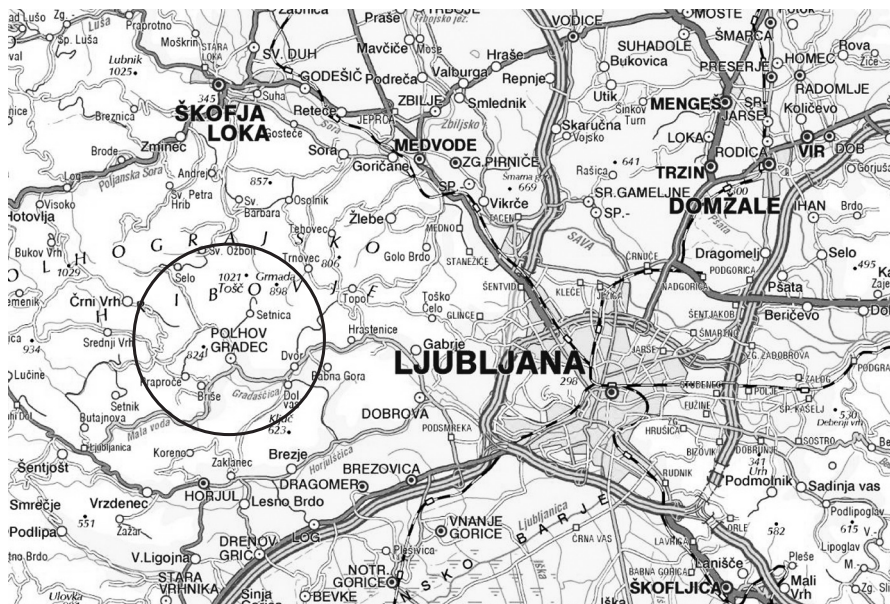
Poleg Blagayevega volčina je Polhograjska Gora, obenem z Zagorjem, tudi klasično nahajališče kranjskega prstnika (*Potentilla micrantha* subsp. *carniolica*). Od vrst, ki imajo klasično nahajališče v Sloveniji, rastejo na Polhograjski gori še beli šaš (*Carex alba*), rdeča relika (*Chamaecytisus purpureus*), divji klinček (*Dianthus sylvester*), bradavičasta trdoleska (*Euonymus verrucosus*), kranjski mleček (*Euphorbia carniolica*), kranjska selivka (*Grafia golaka*), tevje (*Hacquetia epipactis*), gozdni planinšček (*Homogyne sylvestris*), Fleischmannovo grabljišče (*Knautia fleischmannii*), kranjska lilija (*Lilium carniolicum*), trizoba kukavica (*Orchis tridentata*), pritlikavi prstnik (*Potentilla pusilla*), Hladnikov grintavec (*Scabiosa cinerea* subsp. *hladnikiana*), kranjski volčič (*Scopolia carniolica*), bleščeči Barrelierov jetičnik (*Veronica barrelieri* subsp. *nitens*), širokolistna grašica (*Vicia oroboides*) in verjetno še katera.

V Sloveniji endemične so naslednje vrste flore Polhograjske Gore: kranjski prstnik, Hladnikov grintavec in Fleischmannovo grabljišče.

Flora Polhograjske Gore je pretežno srednjeevropska, z močno zastopanostjo jugo- in jugovzhodnoevropskih vrst. Zaradi bližine Alp ne preseneča pojavljanje vrst, ki so razširjene v Alpah tudi v višji nadmorski višini, vse do zgornjega montanskega in subalpinskega pasu, kakršne so srčastolistna mračica (*Globularia cordifolia*), dlakavi sleč (*Rhododendron hirsutum*) in modrika (*Sesleria albicans*). Lahko jih imamo za dealpinske vrste, verjetno iz obdobja zadnje ledene dobe.

Polhov Gradec s Polhograjsko Goro v ozadju. (foto: Tine Grebenc)

Položaj Polhovega Gradca in področja ekskurzije. (vir: www.geopedia.si)